

„A Dzsumbuj — az Illatos úti — négy évtizede áll. A Gubacsi út sarkán — szükséglakástelepek épült — három hatalmas házat neveztek el így, minden bizonnyal a szembetűnő kuszaság kifejezésére.” A *Kritika* 1979 decemberi számában megjelent cikkemet kezdtem ezekkel a mondatokkal. Akkor azok sorsát követtem nyomon, akik ezekből a házakból új lakótelepre költöztek. 1972 és 78 között ugyanis 140 itt élő család kapott lakást, míg korábban szinte senki. És a hurcolkodás azóta is mindennapos. Mennek új házakba, mennek régiébe, csakhogyan innen kiszabadulhassanak. De mi lett azokkal, akik itt maradtak? Megforgatta vagy rezzenéstelenül hagyta ez a tömeges elvándorlás a hagyományos Dzsumbuj-életet?

Többszörösen hátrányos helyzetben

A hetvenes évek elején még felerészben olyan családok éltek a Dzsumbujban, akik e házak felépültek vagy nem sokkal később kerültek ide. Életüket e környezet határozta meg, határolta be, és az, ahogyan éltek, meghatározta a környék természetét.

Amikor az első lakók beköltöztek, 30–35 ezer ember élt a székesfőváros kisebb-nagyobb szükséglakástelepein. A legnevezetesebbek lebontását az ötvenes évek végén nagy hírverés kísérte, azt a látszatot keltve, hogy végképp felszámoltuk ezzel „a múlt e szegényes örökségét”. Valójában még 1970-ben is több mint húszezer ember lakott Budapest tizenhét „szociális szempontból nem megfelelőnek” minősített és nagyobb részben lebontásra javasolt telepén. Az Illatos úti telep nem szerepelt a lebontásra ítélték listáján. Miért? Mert e házak műszaki állapota úgy mond *tűrhető*. A társadalmi bajokat pedig nem lehet szanalással orvosolni — kaptam a választ. Nézzük meg közelebbről, milyenek ezek a „tűrhető” lakások.

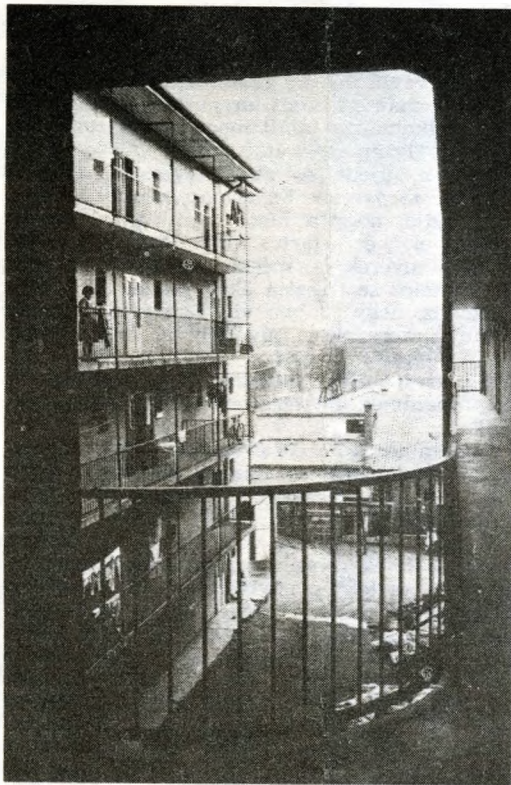
Négy kivétellel mindegyik szoba-konyhás, komfort nélküli. Két-két szomszédos lakás lakói szinte társbérliként élnek együtt; közös ugyanis a folyosóról a bejárati ajtó, a kis benyíló és a vécé is. A lakások konyhaajtói farkasszemet néznek egymással; ami az egyik lakásban történik, annak akaratlan tanúi a közvetlen szomszédok is.

Ezekben a kicsi lakásokban 1970-ben átlagosan 3,6 személy lakott. Ennél is többet mond azonban, hogy a lakók fele ötöd-, hatod-, tized- vagy még többedmagával élt egy szobában. — Több generáció: szülők, nagyszülők, gyerekek, menyek, vők, sógorok, sógornők egy fedél alatt.

Hátrányos helyzetüket súlyosította az egészségtelen, csúf, igen rosszul ellátott környezet. Körös-körül csak gyárak és gyárak. (Ezek szennyező, mérgező füstje miatt a háború előtt sokáig nem is engedték meg itt a lakóházak építését.) Se egy kis park, se egy kirakat, még üzlet is alig. Az itt lakóknak egy fagyaltért, egy presszókávéért, egy spulni cernáért vagy egy iskolafüzetért, de egy jó filmért is, egyszóval mindenért Erzsébetre vagy a Körútig kell utazniuk. Innen még a Mester utca is messze van, ahová a gyerekek — mivel a tanulásszám erős csökkenése miatt az Illatos úti általános iskola megszűnt — iskolába járnak.

(A mostoha körülmények és a Dzsumbujt sújtó előítéletek miatt gyakran agresszivitásba menő szembenállás alakult ki az itt élő emberekben mindenkivel szemben, aki nem idevaló. Az összezártság és a reménytelenség azokat is a többség életmódjához való igazodásra kényszerítette, akik másképp szerettek volna élni. Az itt élés feltétele az alkalmazkodás: a külvilág normái itt idegenek lettek. Ezek be nem tartása a Dzsumbujban nem kellett megütközést, a környéket még jobban elszigetelte a külvilágtól.)

Az itt élő felnőttek 64 százaléka még az általános iskola 8. osztályát se végezte el (ötöd-részüket a 6. osztályt se). Egyetemre, főiskolára a környékről senki se jutott el, az érettségig is alig valaki. A lakók 62%-a segédmunkás vagy ismeretlen foglalkozású. Sok itt az alacsony nyugdíjas, az eltartott, elesett idős vagy rokkant személy, és szegénységben élnek a nagycsaládosok, az alacsony keresetű segédmunkások is — ezt állapította meg a IX. kerületi Tanács 1967-ben végzett felmérése. Kitént: a többszörösen hátrányos hely-

A Dzsumbuj mai arca

zetben élők kulturális érdeklődése, igénye — érthetően — a kevésnél is kevesebb. Főként a segédmunkásoknál volt ez megfigyelhető. Színházba egyikük se járt, folyóiratot nem jártattak, moziba is csak minden tizedik jutott el, és csak minden századik volt rendszeres könyv olvasó.

És most — több mint tíz év elmúltával — mit mondhatunk? Történt változás? Egy dologban igen. Csökkent a zsúfoltság. 1500 helyett ma alig valamivel több mint ezer fő lakik a Dzsumbujban. Szétszéledtek a családok. A sokgyerekesek nagyobb lakást kaptak, ahol pedig az idős szülők felnőtt gyerekeikkel éltek együtt, ott a fiatalok saját lakásba költözhetek, ha volt családjuk. Nekik hát jobb lett. De azok is valamivel kényelmesebben lakhatnak, akik itt maradtak.

Mégis sokan úgy érzik, hogy a helyzetük elviselhetlenebb, mint valaha. Megbomlott a régi, zárt közösség, amely mégiscsak biztonságot adott. Elköltöztek az ismerősök, mások itt vannak, de mintha már nem is lennének itt; szemük azon, hogy mikor jön meg a szabadulást hozó lakáskiutalás. Jövés-menés, hurcolkodás, új lakók jönnek, akikkel már nem tudnak összelelegezni. A hideg bizalmatlanság vagy az ellenségeskedés jellemzi viszonyukat, ritka a barátkozás. Újak is, régiek is keservesen panaszkodnak emiatt.

Az újonnan jöttek egyike — húsz év körüli fiatalasszony — megvetéssel mutat a folyosó korlátjának támaszkodó vagy az udvaron nyüzsgő-mozgó emberekre: ezekkel, együtt-élni?! Átmeneti lakást kapott itt, mint többen is a fiatal házasságok közül, de nem remélhet végleges megoldást, amíg gyermektelen. — *Tudják, ki szül ide gyereket?! Akkor már jobb elválni.*

Romlanak, bomlanak azok a házasságok, melyek itt kezdődtek el. Remegve gondolnak az ifjú házasságok arra, hogy gyermekeik első, legfogékonyabb éveit itt fogják eltölteni. A régi lakókra viszik át indulataikat.

A külvilág — amelytől az itt élők mindig is visszahúzódtak — az új családokkal betört a Dzsumbujba. És süt az előítélet, a lenézés az „újak” szeméből. Ez ellen a „régiek” csak hasonló indulattal, az újak gyengéinek kifürkészésével, megszólalással, lenézésükkel tudnak védekezni. Ott a legrosszabb, ahol az új lakó egy régivel kerül szoros szomszédságba. Az életmódok különbözősége ebben a „csaknem-társbérletben” pokolivá teszi az életet, és nincs szabadulás. Félő, hogy ez a viszony egyre mérgezetlenebb lesz. Még félőbb, hogy az újonnan jött fiatalok lassan hozzáigazodnak a régi viszonyokhoz: itt létfeltétel az alkalmazkodás.

A zsúfoltság csökkent ugyan, és ez nagy dolog, de ma sincs rá senkinek lehetősége, hogy a maga lakásában, a kedve szerint éljen. Ma sincs rá mód, hogy a lakását bárki is komfortosíthassa, ehhez túlságosan szűk a hely. Ma is közös a vécé, ma is laborban kell mosakodni (mióta élnek, így csinálják). A vegyigyárak bűzét már kevésbé érezni, de a levegő most is egészségtelen — és sokan, akik a környező gyárakban dolgoznak, éjjel-nappal ezt a levegőt szívják.

A környék az elmúlt tíz évben nem sokat változott. Ma sincs itt se egy kis park, se egy kis cukrászda. És például egyetlen iparikküzlet se létesült! Egy kis maszek cipésműhelyen kívül ma sincs semmiféle szolgáltatás.

A három házat viszont nemrég „renoválták”, amolyan „a Dzsumbujnak így is jó lesz” módra. *Csúnyább, mint volt, rosszabb, mint volt* — így mondják. De hiába panaszkodnak. Már „átvették” a házat — ezt kapják válaszul. Nincs utólagos reklamáció. Az egyik épület hupikék, a másik jajgatóan sárga. Ez változás, kétségtelen, mert eddig mind a három sárgásbarna volt. De könnyen lemondtak volna a ríktó színéről — egy cukrászda vagy egy rövidárubolt fejében.

Ragasztó és nylontasak

Hogyan élnek a korszerűtlen környezetben a jövő emberei: a tizenéves fiatalok? Kezdjük a pályaválasztáson. A gyerekek tanulmányi eredményei — a Mester utcai iskolában éppúgy, mint korábban az Illatos úton — jó részt gyengék vagy közepesek. Így már eleve zárva előtűnik a kapu, mikor 14 éves korban választani kell: innen még a szakközépiskolába is csak igen kevés gyereknek nyílik meg

az út. De a tanuláshoz amúgy sincs valami nagy kedvük.

Igy sok gyerek megy el segédmunkásnak, de nem sietnek elhelyezkedni, mikor kikerülnek az iskolából. Veszélyes időszak ez, főként a fiúknál, akik rengeteg idejükkel nem tudnak mit kezdeni. Hozzászoknak a felelőtlen, szabados élethez, és később nem képesek beilleszkedni a gyári rendbe. Váltakoztatják a munkahelyüket, végül a legtöbben oda jutnak, hogy a műhelyek zártasága, szoros köztisége végképpen nem nekik való. Sokan szállítómunkások lesznek, vagy más olyan munkát vállalnak, ahol nem szabályozzák be minden percüket.

A szakmát tanulók közül is elég sokan kimaradnak az iparitanuló-iskolából. Ott őket csak kudarok érték, miközben azok a társaik, akik mindjárt dolgozni mentek, már keresnek, költhetnek, megszabadulnak attól a függőségtől, hogy csak szüleikhez fordulhatnak pénzért. Ez is csak a kérdés jogosságát erősíti bennük: minek szakmát tanulni?

Sajnos egyre több az olyan gyerek is, aki szakmunkás-képesítéssel áll be segédmunkásnak. Ilyen B. is, rége ismerősöm. Öccse valamikor a 11–12 éves gyerekek „bandavezére” volt. Egy különös bűncselekménysor után — pár hét alatt ötven kerékpárt loptak el, de nem tartották meg őket, hanem mindig elrejtették az erdőben — a fiú intézetbe került. Később háromszor ült börtönben garázdaságért. Lánytestvérüknek nem ment a tanulás, így apjuk csak B. érvényesülésében reménykedhetett. Nyomdászknak adta, de B. segédmunkás lett, nem sokkal a szakmunkás-vizsga után. Volt eddig vagy tizenkét munkahelye. — *Ha nem jöttem ki a főnökömmel, vagy ha nem tetszett a munkakör, vettem a kalapomat. Most ablaktisztító vagyok egy szövetkezetnél. Mint nyomdász legalább kétezerrel kevesebbet keresnek. És így sokkal szabadabb az életem!*

G. a szobafestő és mázó szakmát tanulta ki és hagyta ott. Története túlon túl ismerős. Iszákos apa, agyonhajszolt anyja, sok gyerek. G. egész nap csavargott, iskolaidőben is — míg intézetbe nem került. — *Nem is lett volna rossz — mondja —, csak az az erős kötöttség! És hogy ott se figyelték az emberre. Osztályszinten számolták a gyerekeket, nem egyénileg. Az intézeti túlzott kötöttség és az otthoni túlzott szabadosság ütközésében az utóbbi győzött. Mivel ezt kedvelte, olyan foglalkozást keresett, ahol úgy lehet csavargani, hogy az ember pénzt is keres. A kocsikísérői munkát találta ilyennek. Most egy tévesznel dolgozik. Mire költi a pénzt? — Valamennyit hazaadok. A többit elverem. Ha elmegyek szórakozni, ugrik sokszor egy ezres is.*

J. nem önszántából hagyta abba a tanulást. — *Összebalhézott a tanárral — meséli róla. — Nagy zűr lett. Az egész osztály a srácnak adott igazat, mégis kirúgták. Talán éppen ezért. J. édesapja megrögzött alkoholista. A fiú még nincs 15 éves. Olyan sovány, mint egy gyufaszál — mondja a barátja — és már fél éve szipuzik.*

Divatozik a „szipu” a tizenévesek között. Hogy hányan úzik, ki tudja?! Hétről-nyolcraól biztosan tudom, néhányukkal személyesen is beszélgettem. Olyan családból valók, ahonnan jobb elmenekülni. De hová? A környezet nem nyújtja, amire szükségük lenne; a cselekményes, érdekes, izgalmas életet. Így fantáziaképekhez menekülnek. F. 15 éves fiú a maga álmainak „beteljesülését” így meséli el: — *Aznap láttam az Orion űrhajót. Ha jó erősen figyeli az ember a filmet, minden megrögződik az agyában, és szippantás után úgy jön vissza az egész, mintha most és velem történe. Én voltam az űrhajó parancsnoka. Dőltek belőlem a szavak. Hol tudom én az életben elérni, hogy parancsnok legyek? F. kedvenc időtöltése volt korábban, hogy szülei-vel kiült a folyosóra, és a Holdat bámulták. Egy napon az jutott eszébe, hogy társaival „feljut” a vágyott helyre. — *Beültettem őket a játszótéren a forgóba, a forgót jól megpörgettem, beültem magam is. Na most szívjakatok! Szívtunk, és minthogyha űrhajóba ültünk volna. Mikor a forgó megállt, többen megkérdezték: most már fent vagyunk a Holdon?**

Még leírni is nehéz ezeket a szavakat.

— *Az egész testem zsibbadt — meséli Gy. — Látta az ember a haverja arcát, az igazit, de látott ugyanígy sok mást is, amik nincse-*

nek meg a valóságban. Sziklák is voltak ott, hirtelen előmászott egy szörny, és együtt zuhantunk, életünk végéig. Én szeretem a zuhánást. Bárcsak mindig zuhannék!

Gy. a mámort, amit anyja, három nagynéje az alkoholban talált meg, a ragasztózásban kereste. Tallán mert italtal nem volt pénze... Aztán megjed, és abbahagyta. — *Tegyem tönkre magamat? És sokáig szeretnék élni.* Gy. tudja, hogy a kettő nem fér össze. A hosszú élet, és a tartós ragasztózás. Tudja ezt a többi gyerek is, mégse mondanak le róla. A büntetés se riasztja őket vissza. Csak arra ösztönöz, hogy jobban vigyázzanak; ragasztót könnyű szerezni, és búvóhely is akad itt elég.

— *Büntetés helyett — mondja Gy. — inkább arra kellene vigyázni, hogy a srácok ne unatkozzanak. Énszerintem akkor abbahagynák.*

Valamikor a 11–15 éves fiúk — ha már nagyon unatkoztak — mindig kitaláltak valamit. „Jó kis heccek”: tömeges bunyózást, hadiállapotot a szomszédos iparitanuló-otthonnal, vagy olyan betöréseket, lopásokat, ahol az érték csekély, maga a cselekedet izgalmas. A cselekvés egyben azt is jelentette, hogy akiket máskülönben senki se vett számba, így észrevétehetőek magukat. Ilyen volt a már említett biciklilopás is. B. öccsének, e nevezetes cselekmény kieszolgálójának nem kellett ragasztót szívnia ahhoz, hogy „egyszer az életben” parancsnok legyen. Most a passzív kalandkeresés jött divatba. Ülők, szívom a ragasztót, és a kaland úgy történik meg velem, hogy még fel se kell állnom.

A piros téglás épület

A környezettől teljesen elütő, szép piros téglás épület áll a Dzsombujjal éppen szemben. 1973-ban épült, az itt lakók nagy öröme. A földszinten kapott helyet az orvosi rendelő, a Gubacsi úti oldalon az ABC áruház, az emeleten pedig a könyvtár és művelődési klub.

Itt beszélgettem a tizenéves fiúkkal (lány nemigen jár ide). Itt mondták el, hogy nem tudják, mivel üssék agyon az idejüket. Éppen itt! — *Csak úgy hülyülünk — mondta P. — Összevissza szövegelünk, jár a szánk. Azelőtt a ház kapujánál hülyültünk, de mióta itt van ez a klub, a klub falához dőlve hülyülünk. Vagy itt, az előcsarnokban. Ennyi a különbség.*

Az egyik fiú mindjárt fel is hív az emeletre. Sorra nyitogatja az ajtókat. A nagyteremben senki. A két kisebb helyiségben senki. A pártkörzet szobája, mint majdnem mindig, most is zárva. Szóval, minden helyiség üres, míg az előcsarnokban most is zsúfoltság van. Egy pingpongasztal szinte minden helyet elfoglal. Ketten játszanak, a ruhatári pulton

ülve nyitogatja az ajtókat. Mások játékosan beszélgetnek, de azt is kell várni. Másfél-két órát ücsörögnek, húszpercnyi öröme. De mért nem mennek fel addig az emeletre? — *Hát éppen ez az! — mondja ifjú kísérőm. — Jó, ha havonta kétszer van oda-fent nekünk való program, és ha nincs ilyen, vagy üresek a szobák, akkor nekünk nem szabad felmenni.*

— *Azt mondták — magyarázzák a fiúk —, hogy tönkretennék a parkettát. Mondtuk, jó, van itt tornacipő, majd abban megyünk be. Akkor az jött, hogy hátha valaki nem teszi vissza. Á! Az az igazság, hogy ha nem megyünk fel, abból nem lehet baj, de ha felmegyünk, mit lehet tudni... Azt hallottam, az előcsarnok a szűrő. Szűrődjön ki itt, aki nem való az emeletre.*

Egykedvűen mondják ezt, nem heveskedve. Csak ámulok. Tíz éve még ilyesmi miatt szétverték volna a házat. Most ülnek a karfán, várnak a sorukra, és nem mennek fel, habár nincs is itt senki, aki útjukat állhatná!

Valamikor ez a ház reményt ébresztett. Felépül, és akkor majd minden másképp lesz. Az unalom, a céltalanság ellen, az őket erőtorokszorító bizalmatlanság és előítéletek ellen, önbizalmuk épülésére — csodaszernek hitték. Most ott áll az Illatos út és Gubacsi út sarkán, szemben a Dzsombujjal, de az ott élőknek nyolc év után is idegenül. Ez teszi a mondat végére a pontot...

Amíg itt emberek élnek...

A lakáshozjutottak sorsának jobbra fordulása még élelőbb fénybe hozta az ittmaradók többszörösen hátrányos helyzetét. S éppen azok vesztették el reményüket, akik a legrégebben élnek e mostoha vidéken. Az idős emberek.

Fiaik, lányaik elmentek, ők ittmaradtak. — *Engem innen — mondta egyikük — már csak vízszintesen visznek el. — Ó már nem is menne. Semmi áron. És nincs egyedül.*

Aki ragaszkodik a Dzsombujhoz, annak erre sok oka lehet. A megszokottság. A félsz, hogy hajlott korban újba kezdjen. És nem utolsósorban, a pénztelenség. — *Nyugdíj előtt állok. Hogy mernék ilyenbe belevágni?! Itt a lakbér csak húsz forint — így egy idős munkásszónya, aki húsz éve dolgozik ugyanabban a közeli gyárban, nehéz, monoton munkán, kis bérért. A házbán talált férjet, ennek már harminc éve. A két kezén meg tudná számolni, hogy azóta — a bevásárlásokat leszámítva — hányszor mozdult ki innen. — Ha elköltöznék, mintha külföldre mennék, ahol még a nyelvet se tudom.*

De aki menne, és sokan mennének, az is csüggedtebb, fásultabb, mint valaha. Aki másodmagával vagy magányosan él, az lakást aligha remélhet. Ahhoz, hogy vegyen vagy építkezzen, egy élet munkája is kevés. Egyéni cserére, még ha ráfizetnének is, nincs lehetőség. Sose hallottam, hogy innen valaki cserepartnerre talált volna. Még az is vonzódik idejönni, akinek nincs lakása.

És ez csak része annak, ami a Dzsombuj hátrányos helyzetéről elmondható. Hát akkor: lebontani? Nem szavaznék erre. Ma még semmiféleképpen. 424 lakásról van szó. Műszaki állapotuk — ha a sok ezer még rosszabbhoz hasonlítjuk — csakugyan tűrhető. De tűrhetetlen, hogy amíg itt emberek élnek, nem teremtenek számukra elviselhető állapotokat.

Az Illatos útiak joggal elvárhatják, hogy itt is ugyanolyan parkok, sportpályák, játszótérek legyenek, ugyanolyan felszereltséggel, mint a főváros boldogabb vidékein. Itt is meg kell oldani az ellátást, ugyanúgy, mint másutt. A Gubacsi úti kislakástelepet pár év múlva lebontják, ott mindennek helyet lehet, és kell szorítani. A lakáshelyzetben is lehetne javítani, ha a megüresedett szoba-konyhákra igényt tarthatna a közvetlen szomszéd. Tűrhető két-szoba-komfortos lakásokat alakíthatnának így ki az ott lakók. Ezek átmenetileg még gyerekes családoknak is alkalmasak lehetnének. Megszűnne a mindenkit agyongyöttrő, mindent örökké felbolgató egymás szájában élés! És aki a régi lakók közül erre igényt tart, annak mindenképpen adjanak lakást; ez lenne méltányos. Négy évtized után itt ezt mindenki kiérdemelte.

JUHÁSZ JÚLIA